

DOI 10.37491/UNZ.83.4
УДК 347.659.1:347.921

Надія БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА¹,
Марина БОРИСЛАВСЬКА²,
Оксана ТРАЧ³

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЩОДО ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ

Метою статті є дослідження передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин у справах про визнання спадщини відумерлою та вироблення рекомендацій щодо удосконалення їхнього правового регулювання. Для виникнення процесуальних правовідносин щодо набуття майном статусу відумерлої спадщини поряд із суб'єктом права на звернення до суду необхідними є наявність низки юридичних фактів, зокрема: відкриття спадщини, наявність спадщини та відсутність факту її спадкування. Обґрунтовано недосконалість чинного порядку визначення моме-

---

¹ кандидатка юридичних наук, доцентка, професорка кафедри цивільного права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, flaming_n@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-8570-6920>.

² кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, marina_mak@i.ua, <https://orcid.org/0000-0001-9389-2914>.

³ кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри цивільного права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, oksana77trach@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3944-7056>.

нту відкриття спадщини, який збігається з днем настання відповідної події (насамперед, смерті). Встановлено, що в окремих випадках значення має не тільки день смерті особи, але й година та хвилина такої події. У спадкових справах від точності визначення години та хвилини смерті, насамперед, залежить обсяг спадкового майна, яке зрештою може бути визнане відумерлим. Пропонується внесення змін до Цивільного кодексу України щодо можливості обчислення строків у цивільних правовідносинах годинами та хвилинами. Встановлено, що наявність спадщини виступає ще однією передумовою виникнення процесуальних правовідносин щодо визнання її відумерлою. Особлива увага приділена дослідженню окремих прав та обов'язків, а також з'ясування того, які з них можуть входити до складу спадщини. Звертається увага на недосконалість правового регулювання вказаного питання. У першу чергу, це стосується прав на вогнепальну зброю, лікарські засоби, тварин, генетичні матеріали спадкодавця та ембріони, піддані кріозбереженню, прав щодо правочинів, предметом яких є астрономічні об'єкти тощо. Обґрунтовано висновок про те, що у випадку недооформлення приватизації житла за життя спадкодавця, якщо наявні умови для визнання спадщини відумерлою, така приватизація недооформлюється, оскільки вказане майно зазвичай і так перебуває у комунальній власності. Надаються пропозиції стосовно вжиття заходів щодо виявлення спадкоємців, рекомендується ширше використовувати можливість різноманітних реєстрів (зокрема, Єдиного державного демографічного реєстру). Пропонується надати органам місцевого самоврядування та іншим заявникам у справах про визнання спадщини відумерлою право на безоплатне отримання з Єдиного державного демографічного реєстру відомостей, необхідних для встановлення та розшуку спадкоємців.

Ключові слова: спадщина, спадкодавець, спадкоємець, відумерлість спадщини, заявник, територіальна громада, орган місцевого самоврядування, визнання спадщини відумерлою, відкриття спадщини, час відкриття спадщини, спадковий актив, спадковий пасив, державний реєстр, комморіенти, цивільні процесуальні правовідносини.

*Сумно, коли людина не залишає по собі спадкоємців,
утім гірше, коли вони є,
але з'являються після розподілу спадщини
(Марина Бориславська)*

Попри те, що визнання спадщини є інститутом цивільного права, сам порядок зміни правового режиму неуспадкованого майна відбувається в судовому порядку. Тому його проблематика певною мірою постійно перебуває в колі наукових інтересів представників науки не тільки матеріального, а й процесуального права, зокрема, таких як: О. О. Бичківський, С. С. Бичкова, І. В. Болокан, Т. В. Бондар, Н. Я. Борсук, Т. В. Волинець, Р. Ф. Гонгало, Ю. О. Заїка, О. Л. Зайцев, В. М. Котухова, Є. О. Кухарев,

Д. В. Кушнерук, Р. Б. Логвин, Є. О. Мічуріна, О. І. Нелін, Н. Огнев О. П. Печений, Х. З. Піцик, О. О. Пушкарьов, В. В. Ровний О. В. Розгон, З. В. Ромовська, Є. О. Рябокони, Н. Б. Солтис, Г. О. Світлична, Н. С. Смолюков, І. Я. Федорич, Є. В. Фесенко, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса, Б. Л. Хаскельберг, Г. В. Чурпіта, О. В. Шведкова, М. М. Ясинок та інші. Водночас на сьогоднішній день у науковців не сформувалося єдиного бачення щодо правової природи інституту визнання спадщини відумерлою [1, с. 132–135; 2, с. 80–81; 3, с. 76, 130; 4, с. 300–302], правосуб'єктності суб'єктів права на отримання у власність неуспадкованого майна, що залишилося після смерті особи [5; 6], та суб'єктів, які можуть ініціювати питання про визнання спадщини відумерлою перед судом [7], передумов та підстав набуття спадковим майном правового режиму «відумерлого» та багатьох інших питань.

Метою статті є дослідження передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин як обов'язкового елементу правового механізму визначення юридичної долі неуспадкованого майна, а також вироблення рекомендацій щодо удосконалення їхнього законодавчої регламентації.

Аналіз чинного законодавства України свідчить, що для виникнення процесуальних правовідносин щодо набуття майном статусу відумерлої спадщини поряд із суб'єктом права на звернення до суду необхідною є низка юридичних фактів, зокрема: відкриття спадщини, наявність спадщини та відсутність факту її спадкування.

Зупинимося детальніше на аналізі вказаних передумов⁴ виникнення процесуальних правовідносин.

Як відомо, **відкриття спадщини** — це юридичний факт, який є підставою для виникнення права на спадкування. Умовами, необхідними для настання таких правових наслідків, є смерть особи спадкодавця або набрання законної сили рішенням суду про оголошення такої особи померлою. Час відкриття спадщини збігається з днем настання відповідної події.

Більшість юристів вважає, що у ст. 1220 ЦК України під терміном «день» мається на увазі конкретна календарна дата [8; 9; 10]. Таким чином, визначаючи конкретний час відкриття спадщини, не враховується той розрив у годинах, який може мати місце між смертями, що настали одна після одної, але в один і той же день [11]. Тобто якщо внаслідок дорожньо-транспортної пригоди в один день (навіть з різницею у кілька годин) померли особи, які могли б спадкувати одна після одної (наприклад, подружжя або батьки і діти), презюмується, що вони померли одночасно. А отже, спадщина відкривається одночасно й окремо щодо кожної такої особи. І навпаки, якщо різниця між такими смертями буде в дві хвилини, але ці хвилини належатимуть до наступної доби (00:01), то особа, яка померла на наступну добу, матиме право на спадщину за тією особою, чия смерть мала місце в 23:59, але в попередню добу.

На перший погляд, усе прозоро і зрозуміло.

⁴ Передумовами виникнення цивільних процесуальних правовідносин є наявність передбачених законом обставин (юридичних фактів), існування яких є необхідним для можливості здійснення права на ініціювання судового провадження.

Але якщо такий підхід застосувати до випадків, коли смерть спадкодавця та певний юридичний факт (наприклад, продаж на підставі довіреності належного спадкодавцю нерухомого майна) відбулися в один день, ситуація перестає бути однозначною. Це пов'язано з тим, що, орієнтуючись лише на календарну дату, неможливо вирішити питання про те, чи вибула відповідна нерухомість зі складу спадщини, чи ні. Тут потрібно застосовувати такий критерій виміру часу, як години і хвилини, щоб можна було точно з'ясувати, чи вчинений відповідний правочин до смерті спадкодавця, чи після неї.

Для справ досліджуваної категорії точне вирішення цього питання має виняткове значення, адже від цього залежить обсяг спадкового майна, щодо якого у перспективі вирішуватиметься питання про визнання його відумерлим, і не тільки.

Уявімо таку ситуацію: особа бере в банку кредит на значну суму і в той же день закінчує життя самогубством⁵. Якщо керуватися розумінням часу відкриття спадщини як календарної дати, то вказане кредитне зобов'язання не увійде до складу спадщини як таке, що виникло вже після відкриття спадщини. І кредитор не зможе вимагати від спадкоємців або територіальної громади (далі — ТГ), якщо спадщину такої особи буде визнано відумерлою, виконання вказаного зобов'язання.

Чинне законодавство чітко не регламентує цього питання. З одного боку, законодавець передбачає можливість обчислення строків годинами (ч. 1 ст. 252 ЦК України, ч. 4 ст. 340 ЦПК України). А з іншого — у нормах, що регулюють питання спадкування, в тому числі процесуальний порядок визнання спадщини відумерлою, такої можливості не передбачено.

У доктрині висловлювались пропозиції про доцільність застосування категорії «астрономічної доби» принаймні до «коморієнтів»⁶, щоб «день» починав обчислюватися з моменту смерті спадкодавця, наприклад, від 17 год 30 хв. 01 серпня до 17 год 30 хв. 2 серпня [9, с. 46–48; 13, с. 28].

Такі пропозиції не знайшли підтримки юридичної громадськості, оскільки їх реалізація не стільки вирішить наявні проблеми, скільки ускладнить механізм визначення моменту відкриття спадщини.

Тому наразі досі застосовується недосконалий підхід, за якого момент відкриття спадщини визначається тільки календарною датою смерті спадкодавця, а не її часом. Це на практиці призводить до того, що одні суди оперують категорією «день» у розумінні «календарна дата» та ігнорують те, що певний факт хоча й відбувається у день смерті, але передує їй [14], інші

⁵ Ідея не нова. В свій час вона була висловлена словами персонажа М. О. Булгакова у його видатному творі «Майстер і Маргарита»: «— Да я и не советовал бы вам ложиться в клинику, — продолжал артист, — какой смысл умирать в палате под стоны и хрипы безнадежных больных. Не лучше ли устроить пир на эти двадцать семь тысяч и, приняв яд, переселиться «в другой мир» под звуки струн, окруженным хмельными красавицами и лихими друзьями?» [12, с. 205]. Втім, в літературі та кінематографі можна знайти інші подібні приклади, що надихають психологічно слабких громадян піти з життя «яскраво» ...

⁶ Коморієнти (лат. *co* — префікс зі значенням спільності, рівної участі; *morientes* — той, що вмирає) — дві або більше особи, які померли орієнтовно в один і той же час, як правило, через одну і ту ж подію, але за обставин, які унеможливають точне визначення черговості їх смертей.

балансують на межі законності, оскільки під час винесення рішення враховують не тільки дату, алей години та хвилини, які фактично є доктринальними категоріями [15].

Це підводить нас до ще однієї проблеми правозастосування: якщо з правомочном, який підлягає державній реєстрації, визначити конкретну годину і хвилину відповідного юридичного факту суди можуть достатньо чітко, що дозволяє їм приймати принаймні обґрунтовані рішення, попри законодавчу невизначеність, то в ситуаціях, коли визначити конкретний час смерті точно неможливо, суди просто не можуть зробити переконливих висновків.

Наприклад, виникає питання: якщо особи, що могли б спадкувати одна після одної, померли у зв'язку із стихійним лихом чи катастрофою, які тривали кілька діб і момент їхнього смерті неможливо встановити, то як визначати час смерті особи і відповідно — відкриття спадщини?

Яка «календарна дата» повинна стати днем відкриття спадщини: день початку стихійного лиха, день його завершення, день виявлення тіла спадкодавця рятувальниками чи день, коли особу ідентифікували та зафіксували факт її загибелі?

Очевидно, що концепція часу відкриття спадщини як «дня» або «календарної дати» не дозволяє ефективно вирішувати ці та багато інших проблем правозастосування, пов'язаних із визначенням моменту настання відповідного юридичного факту, тому потребує переосмислення.

Так, основною і найбільш поширеною умовою, необхідною для настання факту відкриття спадщини, є смерть особи спадкодавця. Саме на цю подію слід орієнтуватися, визначаючи загальний алгоритм визначення часу відкриття спадщини.

Смерть — це особливе правове явище, основною специфічною рисою якого є те, що в момент її настання саме існування суб'єкта права стає фікцією: померла людина припиняє своє існування як елемент об'єктивної реальності, але залишається частиною реальності правової [16].

Дійсно, з'ясувати час смерті спадкодавця у багатьох випадках надзвичайно складно [13, с. 28], вже не кажучи вже про відомі науці факти уявної смерті⁷ чи летаргічного сну [17, с. 22–25; 18].

Не вдаючись до наявної у юридичній науці дискусії щодо визначення моменту смерті [17, с. 28–29], зазначимо, що для виникнення такого юридичного факту, як відкриття спадщини, має значення не момент смерті мозку чи момент констатації біологічної смерті особи через незворотну загибель організму людини [19], а момент, який зафіксують медичні працівники закладу охорони здоров'я в лікарському свідоцтві про смерть, фельдшерській довідці про смерть або висновку експерта відповідно до правил, визначених Порядком взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України під час встановлення факту смерті людини [20–23].

⁷ Уявна смерть — це стан людини, коли головні функції організму виражені настільки слабо, що не помітні для спостерігача, тому жива людина справляє враження мертвої і лише ретельний огляд дозволяє встановити ознаки життя [17, с. 21].

Відповідні документи, як правило, містять вказівку на орієнтовний час смерті особи, який і повинен визначатися часом смерті особи та моментом відкриття спадщини.

Якщо відповідний час неможливо встановити з об'єктивних причин (наприклад, у зв'язку з гнильними змінами трупа) або коли мова йде про дату набрання законної сили рішенням суду про оголошення особи померлою, яка визначається днем, а не годиною, тільки тоді орієнтиром може слугувати календарна дата. Хоча і тут може мати місце позначення години, якщо судом буде встановлено, що наявні обставини, визначені у ч. 3 ст. 46 ЦК України, які дають підстави припустити загибель особи у певний час [24]. У такому випадку і в рішенні суду така особа може бути оголошена померлою з позначенням не тільки дня, а й годин її вірогідної смерті.

Г. В. Анікіна висловила, що моментом, з якого особу слід визнавати померлою, слід вважати момент настання обставин, які дають підстави припустити її вірогідну загибель [17, с. 45]. Але така позиція є недостатньо переконливою, особливо якщо згадати про існування численних стихійних лих, інших явищ чи подій, що можуть тривати більше доби. У таких випадках, якщо з об'єктивних причин неможливо визначити більш-менш точний час смерті особи, то, на нашу думку, під час визначення моменту відкриття спадщини слід орієнтуватися *на день* завершення такої події (оскільки *конкретний час* завершення події, як правило, теж часто визначити неможливо). Особливо це актуально для коморієнтів, адже хоча їхня загибель спричиняє одна і та ж подія, момент їхньої біологічної смерті може різнитися у часі.

Є ще одна цікава ситуація, яка чітко не регламентована законом, але на яку звертав у свій час увагу Пленум Верховного Суду України. Вона стосується часу відкриття спадщини посмертно реабілітованих осіб. У цьому випадку, оскільки моментом відкриття спадщини буде не час їхньої смерті, а день постановлення компетентним органом рішення про поновлення прав таких осіб та про повернення їхнього майна (абз. 2 п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 7 «Про судову практику у справах про спадкування») [25], то для обчислення часу відкриття спадщини вбачається допустимим використання не годин, а календарної дати.

Зважаючи на вищевказане, цілком очевидно є необхідність внесення змін до чинних актів законодавства у частині обчислення строків у цивільних правовідносинах не тільки годинами, а й хвилинами. Зокрема, пропонуємо відповідні норми ч. 2 ст. 1220 ЦК України викласти в новій редакції:

«2. Моментом відкриття спадщини є час смерті особи або час, з якого вона оголошується померлою (частина третя статті 46 цього Кодексу). Якщо конкретний час (годину та хвилину) визначити неможливо, моментом відкриття спадщини слід вважати день смерті особи або день, з якого вона оголошується померлою».

Саме станом на конкретну годину та хвилину дня відкриття спадщини повинна визначатися спадкова маса. В цілому для спадкування спадщина є визначальною категорією, оскільки за її відсутності спадкування не відбувається [26].

Точне визначення складу спадщини дозволяє правильно визначити місце її відкриття⁸, юрисдикцію суду, якому підсудні справи щодо неї та територіальну приналежність органів місцевого самоврядування (далі — ОМС), компетентних вести облік такого майна, вживати заходи щодо його збереження, а в перспективі — ініціювати відповідне судове провадження⁹. Крім того, за законодавством окремих зарубіжних країн від складу майна може залежати коло суб'єктів права на відумерлу спадщину [27, с. 34–35], якими в окремих випадках можуть бути держава (в тому числі іноземна) [28, с. 323], установи для літніх осіб, інвалідів, а також лікувальні, виховні заклади й установи соціального забезпечення [27, с. 34–35].

Тому окремої уваги заслуговує проблематика **наявності спадщини** як передумова виникнення процесуальних правовідносин щодо набуття майном статусу відумерлої спадщини.

Як відомо, спадщина є об'єктом, до складу якого входять у нерозривній єдності права, які називають спадковим активом, і обов'язки — спадковий пасив. Перехід у нерозривній єдності означає, що навіть тоді, коли спадкодавець за життя шляхом складання заповіту розпорядився юридичною долею тільки прав, до спадкоємців переходять і обов'язки, пропорційно одержаним ними правам [29, с. 22]. Більше того, спадкове майно може складатися винятково з одних боргів (пасиву спадщини). Відзначимо, що спадкоємці не поспішають приймати спадщину або відмовляються від неї найчастіше саме тоді, коли пасив спадщини переважає, тому остання часто визнається відумерлою [30; 31; 32]. Також слід пам'ятати, що не включаються до її складу права і обов'язки, що виникли внаслідок смерті спадкодавця. Прикладом є право на отримання страхових виплат за договорами особистого страхування, за умови, що страхувальник у договорі призначив особу, до якої має перейти право на одержання страхової виплати в разі його смерті (ст. 1229 ЦК України). Право вимоги виплати є майновим правом, але це майнове право не належало спадкодавцеві за його життя, а виникло лише з його смертю [29, с. 25].

Відзначимо, що в доктрині мають місце дискусії щодо розуміння об'єкта спадкування або як сукупності прав та обов'язків, або як сукупності самих благ [33, с. 10]. На нашу думку, правильною є позиція тих науковців, які обґрунтовують висновок про те, що за своїм складом і обсягом спадщина не повною мірою співпадає з майном спадкодавця на момент смерті, і тим

⁸ За загальним правилом, місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця, але якщо воно невідоме, то місцем відкриття спадщини стане місцезнаходження нерухомого майна, права на яке входять до спадщини або основної його частини, а за відсутності такого — місцезнаходження основної частини рухомого майна (ч. 2 ст. 1221 ЦК України).

⁹ Нагадаємо, що якщо до складу спадщини входить нерухоме майно, то ініціювати справу про визнання спадщини відумерлою повинен ОМС за місцезнаходженням такого майна (ст. 1277 ЦК України).

більше не співпадає із сукупністю всіх прав і обов'язків спадкодавця [34, с. 15; 35, с. 70; 36, с. 12; 37, с. 21]. Наприклад, права на неприватизовану квартиру чи земельну ділянку, заяву щодо приватизації яких подав спадкодавець за життя [38; 39], або право на набуття майна внаслідок набувальної давності [40, с. 526–527; 41, с. 97–98]. Варто також згадати ситуацію, коли спадкодавець у заповіті заповідає спадкоємцю права на конкретно визначені речі або інші майнові права таким чином, що спадкоємець не отримує права спадкування щодо всієї сукупності прав і обов'язків спадкодавця, які складають спадщину [42, с. 45].

Крім того, є права та обов'язки, що можуть належати тільки певним учасникам цивільного обороту, і навіть, якщо на момент смерті спадкодавця їх мав, спадкоємець не може їх отримати, не маючи спеціальної правосуб'єктності. Наприклад, право на вогнепальну зброю потребує досягнення відповідного віку та отримання спеціального дозволу органів внутрішніх справ. Відтак можливість спадкування такого майна, як правильно вказують науковці, суттєво ускладнена [34].

До обмежених в обігу належать і права на лікарські засоби, придбані спадкодавцем за життя для власного лікування, що нерідко можуть залишатися невикористаними. Права на наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори хоча й входять до складу спадщину, проте не можуть перейти до спадкоємців у силу дії заборон, встановлених чинним законодавством [43; 44; 45]. На відміну від зброї, алгоритм дій спадкоємців чи особи, яка здійснюватиме охорону спадкового майна щодо такої спадщини, чітко не регламентовано¹⁰. Щодо інших лікарських засобів, то їхня реалізація потребує спеціального дозволу (ліцензії) [46], тому до потенційних спадкоємців може перейти лише право володіння чи користування останніми.

Науковці звертають увагу і на так звані «квазіобмежено оборотоздатні об'єкти», права на які, попри відсутність прямої вказівки в законі, також потребують спеціальної правосуб'єктності. До таких відносять, наприклад, тварин (особливо експериментальних, племінних і екзотичних) [47; 48; 49].

Обмеження, пов'язані зі спадкуванням прав та обов'язків, що потребують спеціальної правосуб'єктності, залишаються актуальними й у випадку, коли постає питання про визнання таких майнових прав відумерлою спадщиною.

Ще складніша ситуація із визначенням правової долі об'єкта спадкування, коли мова йде про допоміжні репродуктивні технології [50]. На відміну від прав на об'єкти, які обмежені в цивільному обороті, але окремі аспекти спадкування яких частково врегульовано нормативними актами [51;

¹⁰ Навряд чи у цьому випадку можна визнати достатньою скупку вказівку на те, що «знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в установленому Кабінетом Міністрів України порядку здійснюється в разі, якщо ... невикористані наркотичні засоби приймаються від родичів померлих хворих».

52], права та обов'язки щодо репродуктивних матеріалів спадкодавця взагалі в українському законодавстві не регламентовано. Не дає однозначної відповіді на це питання і юридична доктрина.

Зокрема, одним з найбільш дискусійних є питання про включення до складу спадщини генетичних матеріалів спадкодавця та ембріонів, підданих кріозбереженню. Особливо слід акцентувати увагу на ембріоні, яким вважається яйцеклітина, запліднена *in vitro* (тобто «в пробірці» або екстракорпорально) за життя спадкодавця, проте не перенесена в матку для виношування, а піддана кріоконсервуванню. З цього приводу в юридичній доктрині склалося декілька підходів. Так, деякі науковці визначають такий ембріон потенційним суб'єктом права [53, с. 9–10], інші — об'єктом відповідних прав [54; 55; 56; 57]. Відповідь на питання про те, чим/ким саме є ембріон, є важливою, в тому числі зважаючи на те, що наявність спадкоємців унеможливує визнання спадщини відумерлою.

Зрештою, відповідь на це питання зводиться до того, що слід розуміти під заплідненням (або — створення ембріона *in vitro*, або — перенесення його у порожнину матки для виношування) та з якого моменту воно відбувається. Отже, саме із запровадженням процедури екстракорпорального запліднення постало питання про те, чи можуть інсемінація ооцитів (проводиться поза організмом жінки) і створення ембріонів *in vitro* бути кваліфіковані як зачаття [58].

Науковці-прихильники визнання ембріона потенційним суб'єктом права пояснюють свою позицію, зокрема, положенням ст. 1222 ЦК України, за якою спадкоємцями можуть бути особи, які були *зачаті* за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Також на обґрунтування своєї позиції щодо визнання його потенційним суб'єктом права вони посилаються на Декларацію прав дитини (1959 р.) [59], а особливо — на Американську Конвенцію про права людини (1969 р.) [60]. В останньому міжнародному договорі вказується, що кожній людині належить право на повагу до її життя. Воно охороняється законом, у цілому — *з моменту зачаття* (ч. 1 ст. 4) [60].

Проте, переважно науковці визнають ембріон об'єктом прав, у тому числі у спадкових правовідносинах. Звісно, що процедура *in vitro*, як і перенесення ембріона в матку для виношування може мати місце за бажанням певних осіб (другий з батьків або інші суб'єкти, вказані в угоді на кріозбереження¹¹) значно пізніше за момент відкриття спадщини, що і трапляється останнім часом вже частіше. У цьому випадку ми погоджуємося з науковцями, які вказують, що перевага повинна бути на боці того, хто бажає продовження репродуктивної програми з метою народження дитини [55, с. 137]. Тому у випадку, якщо виявляється інформація про наявність у складі спадщини прав на ембріон, слід перевірити, чи є особи, повноважні вирішувати подальшу правову долю ембріона.

¹¹ В угодах на кріозбереження часто передбачається можливість за певних умов переходу прав на підданий кріоконсервації матеріал кріобанку або установам, що забезпечують поставку матеріалів для трансплантації.

У контексті досліджуваної проблематики, зважаючи на передумови виникнення та значення інституту відумерлої спадщини¹², зазначимо, що за відсутності спадкоємців право на ембріон як складник спадщини, на нашу думку, повинно бути виключене із майнових прав, щодо яких може вирішуватися питання про визнання спадщини відумерлою¹³. У цьому випадку подальша правова доля такого ембріона повинна визначатися в порядку окремої процедури, зміст якої ще потрібно розробити на підставі ґрунтовного доктринального дослідження.

Також цивільне законодавство містить спеціальні застереження стосовно особливостей спадкування прав та обов'язків щодо окремих правочинів [61, с. 5], таких як: довічне утримання (догляд) (ст. 757 ЦК України), страхування (ч. 2 ст. 994 ЦК України), найм (оренда) житла (ч. 2 ст. 824 ЦК України), доручення (ст. 1010 ЦК України), комерційна концесія (ч. 2 ст. 1127 ЦК України) тощо.

Окремо слід згадати про існування правочинів, предметом яких виступають астрономічні об'єкти. Так, наприклад, якщо спадкодавець за таким договором набув право власності на космічний об'єкт, що перебуває у цивільному обороті (наприклад, метеорит, що впав на землю чи його фрагмент [62; 63; 64; 65], або ювелірна прикраса з уламком метеориту [66; 67; 68]), то права та обов'язки за такими угодами можуть бути успадковані. Натомість, якщо предметом угоди виступали небесні тіла (Місяць, Марс, Сонце тощо) чи ділянки на них [69; 70; 71] то, оскільки останні наразі не підлягають національному присвоєнню [72; 73; 74; 75, с. 180–181]. А з цього робимо висновок, що вони не входять до цивільного обороту і право приватної власності на них у сучасних умовах не може виникнути, тому й не може бути успадковане.

Вищевказаними застереженнями щодо можливості спадкування прав та обов'язків не вичерпуються фактори, що суттєво звужують склад спадщини порівняно з тими правомочностями, якими міг володіти за життя спадкодавець.

До складу спадщини може бути включено тільки ті права та обов'язки, спадкодавця, належність яких спадкодавцеві на момент відкриття спадщини можна підтвердити.

Водночас, попри достатньо чіткі вказівки законодавства щодо способів та порядку оформлення речових прав на майно, а також різноманітних зобов'язань, на практиці громадяни часто нехтують цими настановами. Непоодинокими є випадки, коли різноманітні зобов'язання не оформлюються письмовими правочинами, коли власники не доводять оформлення права власності на нерухомість до реєстрації речових прав у Державному реєстрі

¹² Нагадаємо, що виникнення інституту відмерлої спадщини обумовлене необхідністю збереження у цивільному обігу та належне господарське використання спадкового майна, яке з різних причин не було успадковане, а також на захист прав кредиторів померлої особи та суспільних інтересів.

¹³ Такий підхід, на нашу думку, слід застосовувати і щодо прав на інші біологічні матеріали спадкодавця, які було піддано криоконсервації або іншому способу довготривалого зберігання (стовбурові клітини, яйцуклітини, органи тощо).

речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень чи Державному земельному кадастрі або не встигають це зробити за життя [76]. Особливо критичною ситуація є в сільській місцевості, де цілі садиби та земельні ділянки відчужуються між мешканцями територіальної громади (далі — ТГ) без належного посвідчення правочину, адже «так у нас повелося вже здавна», або «навіщо витрачатися, якщо всі сусіди знають, що ми продали, а ви купили».

У результаті, попри наявність майна у спадкодавця, право власності на нього формально відсутнє, і до спадкової маси входить не право власності, а право користування таким майном та/або право на його «дооформлення» [77; 40, с. 620]. Утім, у контексті досліджуваної проблематики слід звернути увагу, що якщо мова йде про, наприклад, приватизацію житла, то тут мають місце певні особливості. Так, коли громадянин, який висловив свою волю на приватизацію займаного ним житлового приміщення, помер до ухвалення уповноваженим органом рішення про приватизацію, і спадкоємці не здійснили своє право на спадкування і не вимагали визнання за ними права власності [78], право користування житловим приміщенням не може бути отримане ОМС у порядку визнання спадщини відумерлою, оскільки: по-перше, його суб'єктом можуть бути тільки фізичні особи з підстав, визначених ЖК УРСР; по-друге, в такому випадку житло, як правило, і так перебуває у комунальній власності¹⁴, а отже, судові рішення для набуття його у власність ТГ не потрібне.

Ще складнішою є ситуація з підтвердженням прав на рухоме майно. Наразі більшість українців належним чином оформляє права тільки на окремі види майна: автомобілі, валютні цінності (зокрема ювелірні вироби), банківські вклади тощо. Але й тут часто допускають недбалість. Так, неодинокими є випадки, коли, за фактичної купівлі-продажу відповідного майна право власності залишається оформленим за попереднім власником. Саме такою є поширена в Україні практика дарування цінних подарунків (наприклад, ювелірних прикрас) в усній формі або придбання автомобілів «за довіреністю».

І якщо члени сім'ї спадкодавця чи інші спадкоємці за таких обставин можуть знати про блага, якими користувався спадкодавець без належного оформлення прав, то для представників ТГ під час вирішення питання про визнання спадщини відумерлою визначення складу спадщини є надзвичайно складним завданням.

Це призводить до того, що відповідні суб'єкти вживають заходів щодо виявлення та обліку не всіх прав та обов'язків, що належали спадкодавцю на момент смерті. Здебільшого це зареєстровані права на нерухомість, автомобілі, кошти на банківських рахунках або кредитні та/або іпотечні зобов'язання [79; 80; 81; 82; 83; 84].

Інакше кажучи, вирішуючи питання про наявність спадщини, ОМС орієнтуються не на всі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на

¹⁴ Якщо відповідне житло є службовим або відомчим, то у випадку смерті наймача, за відсутності осіб, які могли б перебрати на себе функції останнього, таке майно повертається у відання тих суб'єктів, які його надали спадкодавцю, а отже, не може бути визнане відумерлою спадщиною.

момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті, а лише на ті з них, що належним чином оформлено та щодо яких можна отримати інформацію шляхом публічного запиту.

Ця ситуація має і зворотній бік. За відсутності належним чином оформлених прав та обов'язків не тільки неможливо точно встановити склад спадщини, а й за наявності певних благ не завжди можливо з офіційних джерел визначити їхнього власника. За таких обставин не тільки випадки смерті (оголошення померлими) самотніх осіб, а й факт виявлення певного майна, що залишилось без господаря, часто слугує орієнтиром для перевірки на предмет того, чи є таке майно безхазяйним та чи наявні підстави для визнання спадщини відумерлою¹⁵.

Зауважимо, що на практиці мають місце випадки помилкового застосування процедури набуття права власності на нерухоме майно як безхазяйне в разі смерті власника нерухомого майна та відсутності спадкоємців на зазначене майно [85, с. 109]. Ключова відмінність між цими процедурами полягає в тому, що перша застосовується у випадку, коли інформацію про власника майна неможливо встановити, а отже, не потрібно вирішувати питання про те, чи є особи, які можуть спадкувати за спадкодавцем. А для другої із зазначених процедур з'ясування особи спадкодавця є обов'язковим, адже саме від вирішення цього питання залежить і визначення кола спадкоємців.

Неприйняття спадщини може мати місце, насамперед, через власне відсутність спадкоємців, визначених ст.ст. 1261–1265 ЦК України або осіб, які можуть претендувати на спадщину за правом спадкової трансмісії. Тому перше, що зобов'язаний зробити ОМС у випадку виявлення неуспадкованого майна, — точно встановити особу, якій належали права на нього та *вжити заходів щодо виявлення спадкоємців*, щоб переконатися, чи загалом є кому прийняти спадщину. Без цього ставити питання про те, чи є підстави для визнання спадщини відумерлою, є передчасним [83].

За загальним правилом, *інформація щодо складу спадкоємців та здійснення/не здійснення останніми права на вступ у спадщину*, отримується зі Спадкового реєстру¹⁶ на підставі документа, що підтверджує факт смерті заповідача/спадкодавця (п. 3.3 Положення про Спадковий реєстр) [86]. Суб'єкти, повноважні ініціювати провадження у справі про визнання спадщини відумерлою, мають право на безоплатне отримання відповідної інформації безпосередньо з **Державного реєстру актів цивільного стану громадян** (далі — Держреєстр АЦС) (Лист-роз'яснення Мі-

¹⁵ Нерідко мають місце випадки, коли між моментом відкриття спадщини і моментом виявлення майна, права на яке не було успадковано, минає строк, значно більший за один рік... І це є однією з причин того, що ОМС виконують свій «обов'язок» звернутися з заявою про визнання спадщини відумерлою із суттєвою затримкою.

¹⁶ *Спадковий реєстр* — електронна інформаційно-комунікаційна система, що акумулює інформацію щодо посвідчених заповітів, спадкових договорів, внесення змін до них, скасування заповітів та розірвання спадкових договорів, видачі дублікатів відповідних документів, а також щодо заведених спадкових справ та виданих свідоцтв про право на спадщину тощо.

ністерства юстиції України «Щодо порядку отримання інформації зі Спадкового реєстру ОМС для визнання спадщини відумерлою», п. 2 абз. 1, 7 п. 16, п. 19¹ Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян) [87; 88]. Більше того, посадові особи ОМС можуть виступати реєстраторами щодо заведених спадкових справ та виданих свідоцтв про право на спадщину, тому їм доступ до Держреєстру АЦС надається на підставі договору, укладеного з адміністратором реєстру (п. 1.3.3, абз. 6 п. 19¹ Положення про Спадковий реєстр) [86]. Крім того, відділом державної реєстрації АЦС (далі — ДРАЦС) відомості про ДРАЦС можуть бути надані ОМС на підставі відповідного письмового запиту (п. 9 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні) [89].

Заявники у справах про визнання спадщини відумерлою, на жаль, не використовують увесь потенціал держреєстрів для виявлення потенційних спадкоємців, що призводить до численних проблем у правозастосовчій практиці. Так, у багатьох випадках за відсутності у Спадковому реєстрі даних про подання спадкоємцями заяви про вступ у спадщину або відмову від неї, інформації про усунення їх від права спадкування тощо, заявники та деякі суди вважають цих даних достатніми для підтвердження факту неприйняття спадщини [90; 91; 92].

Утім, такий підхід не можна визнати обґрунтованим, адже, наприклад, з Держреєстру АЦС громадян можна отримати не тільки відомості про державну реєстрацію смерті спадкодавця, а й про інші АЦС: народження фізичної особи та її походження, шлюб, розірвання шлюбу (ст. 2, ч. 8 ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану») [93]. Відомості про батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників та інших представників особи, а в деяких випадках — й інформацію про народження дітей, про шлюб і розірвання шлюбу, про зміну імені (п. 6, 14 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус») [94] можна отримати також з Єдиного державного демографічного реєстру (далі — ЄДДР). Більше того, до вказаного електронного ресурсу вноситься також інформація щодо реєстрації/зняття з реєстрації місця проживання/перебування фізичної особи [95]. Тобто із цього джерела інформації можна дізнатися про спадкоємців, навіть якщо останні не звернулися з заявою про вступ у спадщину, але висловили свою волю шляхом фактичного вступу в управління або володіння майном¹⁷ або прийняли її, оскільки постійно проживали з спадкодавцем або можуть з часом поставити питання про надання їм додаткового строку на вступ у

¹⁷ Оскільки ст. 549 ЦК УРСР 1963 року, що передбачала право особи на прийняття спадщини шляхом фактичного вступу в управління або володіння майном втратила чинність, як і сам цей Кодекс з 01 січня 2004 р., а відповідне право можна було здійснити впродовж 6 місяців з дня відкриття спадщини, то ще до 01 липня 2004 р. спадкоємці могли вступати у спадщину в такий спосіб. Водночас зауважимо, що річний строк, встановлений ч. 2 ст. 1277 ЦК України та в абз. 2 п. 5 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України, може підлягати обчисленню, починаючи з 01 липня 2003 р. (постанова Верховного Суду у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 24 травня 2021 р. у справі № 671/22/19) [96].

спадщину як такого, що пропущений із поважних причин чи про визнання за ними права на спадщину [92; 97; 98; 99].

На жаль, таке джерело інформації не виправдано ігнорується багатьма заявниками і деякими судами у справах про визнання спадщини відумерлою, що в перспективі призводить до скасування судових рішень про визнання спадщини відумерлою [90; 100]. Для того, щоб принаймні мінімізувати такі випадки, вбачається доцільним надати ОМС та іншим заявникам у цій категорії справ право на безоплатне отримання з ЄДДР відомостей, необхідних для встановлення та розшуку спадкоємців.

Зауважимо, що сама по собі відсутність відомостей про спадкоємців у реєстрах не є безумовною підставою для висновку, що спадкоємці відсутні. Вважаємо, що тут за аналогією зі справами про визнання фізичної особи безвісно відсутньою [101; 102] (адже нам потрібно встановити факт саме відсутності спадкоємців), обов'язковою умовою повинна бути визнана неможливість отримати відомості про наявність таких осіб та місце їх перебування¹⁸. Вважаємо, що заявник повинен вчиняти активні дії щодо виявлення таких осіб та надати суду докази вжитих заходів та їх результатів.

Не можна вважати безсумнівною й ситуацію, коли за наявності інформації про спадкоємців останні не подали у визначені законом строки заяву про прийняття спадщини, адже, як нами вказувалось вище, непоодинокими є випадки, коли такі особи в перспективі через суд отримують можливість прийняти спадщину [79; 80; 81; 104; 106].

Так само наявність інформації про відмову від спадщини когось із спадкоємців однієї черги тільки тоді стане підставою для ініціювання справи про визнання спадщини відумерлою, якщо спадкоємці наступних черг не здійснять справу на прийняття спадщини [105].

Зважаючи на вищевказане, вважаємо, що вжиття необхідних заходів щодо виявлення всіх спадкоємців та поінформування останніх про факт відкриття спадщини слід також віднести до передумов виникнення процесуальних правовідносин щодо набуття майном статусу відумерлої спадщини¹⁹.

Тільки переконавшись, що всі спадкоємці або відсутні, або усунені від права на спадкування, або відмовились від її прийняття, можна констатувати факт неприйняття спадщини²⁰.

На нашу думку, ситуація, за якої під час перевірки кола спадкоємців виявлено відомості, що певна особа заявляє про права на спадкове майно, також потребує уваги та ретельного вивчення з боку представників ОМС,

¹⁸ Часто підставою для призначення спадкоємцям, що пропустили строк для прийняття спадщини, додаткового строку для здійснення права на прийняття спадщини, є непоінформованість останніх про факт смерті спадкодавця [103; 104; 105].

¹⁹ Отримання від таких осіб зворотного зв'язку щодо наміру прийняти спадщину або не приймати її суттєво спростить заявнику обґрунтування підстав звернення до суду (особливо, якщо відповідь спадкоємців буде в письмовій формі).

²⁰ Наразі ми не торкаємось питання строку, впродовж якого спадщина повинна бути неприйнятною, оскільки питання про його достатність є надзвичайно дискусійним у юридичній доктрині та потребує окремого дослідження.

адже може мати цілу низку наслідків, що унеможливають або суттєво ускладнюють вирішення питання про визнання спадщини відумерлою.

У першу чергу, наявність таких осіб може свідчити про потенційну спірність відповідних спадкових правовідносин, що, як звернув увагу ВС, виключається у справах окремого провадження. Тому визначальною обставиною під час розгляду заяви про визнання спадщини відумерлою є те, що під час вирішення цього питання не повинно бути встановлено існування спору про право цивільне [107].

Так, у житті пересічних громадян нерідко мають місце випадки, коли чужі цінні речі можуть без документального підтвердження тимчасово знаходитися у третіх осіб. Наприклад, позичити в кума дороговартісний інструмент, щоб не витратитися на разовий ремонт, віддати знайомому на ремонт ноутбук чи залишити на збереження у друзів цінні речі на час довготривалого відрядження для українців не є приводом укладати письмову угоду. Тож у випадку, якщо на момент відкриття спадщини відповідне майно не буде повернуто власнику, останній, не будучи спадкоємцем, може заявити про свої вимоги щодо нього, а у перспективі — подати відповідний позов.

І навіть за відсутності спору про право в таких випадках не виключається можливість того, що відповідна особа з часом зможе підтвердити свої права на майно, що входить до спадкової маси.

На відміну від спадкоємців, виявлення таких осіб не є перешкодою для ініціювання судового провадження для визначення юридичної долі неуспадкованого майна, проте є підставою для зупинення провадження у справі на час, необхідний для вирішення питання про склад спадщини²¹ або для залишення судом заяви без розгляду²².

Проведений нами аналіз дозволяє сформулювати такі **висновки**:

1. Для виникнення процесуальних правовідносин щодо набуття майном правового режиму відумерлої спадщини поряд з суб'єктом права на звернення до суду необхідними є наявність принаймні чотирьох юридичних фактів, зокрема: факту відкриття спадщини, наявності спадщини, поінформованості спадкоємців, відсутність спадкування (неприйняття спадщини жодним спадкоємцем).

2. Підхід, за якого момент відкриття спадщини визначається тільки календарною датою смерті спадкодавця, а не її часом, вбачається недосконалим, зважаючи на його неспроможність ефективно вирішувати нагальні проблеми правозастосування, тому потребує переосмислення. Очевидною є необхідність внесення змін до чинних актів законодавства у частині обчислення строків у цивільних правовідносинах не тільки годинами, а й хвилинами. Пропонуємо внести відповідні зміни до ч. 2 ст. 1220 ЦК України, виклавши її у такій редакції:

²¹ Якщо відповідна особа звернеться до суду із заявою про встановлення факту належності їй певного майна.

²² Якщо вимога, що висувається, вирішується в порядку позовного провадження.

«2. Моментом відкриття спадщини є час смерті особи або час, з якого вона оголошується померлою (частина третя статті 46 цього Кодексу). Якщо конкретний час (годину та хвилину) визначити неможливо, моментом відкриття спадщини слід вважати день смерті особи або час, з якого вона оголошується померлою».

3. За своїм складом і обсягом спадщина не повною мірою співпадає з майном спадкодавця на момент смерті і тим більше не співпадає із сукупністю усіх прав та обов'язків спадкодавця. Крім встановлених законодавством обмежень, вважаємо, що із майнових прав, щодо яких може вирішуватися питання про визнання спадщиною відумерлою, повинно бути виключене право на ембріон. У такому випадку подальша правова доля такого ембріона повинна визначатися у порядку окремої процедури, зміст якої ще потрібно розробити на підставі ґрунтовного доктринального дослідження.

4. Вирішуючи питання про наявність спадщини, ОМС та інші заявники орієнтуються не на всі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті, а лише на ті з них, що належним чином оформлено та щодо яких можна отримати інформацію.

5. Констатуємо, що заявники у справах про визнання спадщини відумерлою, на жаль, не використовують весь потенціал державних реєстрів для виявлення потенційних спадкоємців, особливо Єдиного державного демографічного реєстру, що призводить до численних проблем у правозастосовній практиці. Для підвищення ефективності використання інформації з цього електронного комунікаційного ресурсу вбачається за доцільне законодавчо закріпити право ОМС та інших заявників у цій категорії справ на безоплатне отримувати з цього реєстру відомостей, необхідних для виявлення та встановлення комунікації зі спадкоємцями.

Список використаних джерел

1. Бориславська М. В. Правові та історичні передумови набуття (спадкування) майна померлої особи публічно-правовими утвореннями. *Університетські наукові записки*. 2020. № 3–4 (75–76). С. 125–137. <https://doi.org/10.37491/UNZ.75-76.14>.
2. Чупрій Д. Ю. Особливості правонаступництва в авторських правах у складі відумерлої спадщини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 79–85. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/19>.
3. Уразовська О. С. Спадкування права на земельну ділянку за законодавством України. Дис. ... д-ра філософії: 12.00.03. Одеса, 2018. 195 арк. URL : <https://bit.ly/3nSNe8l>.
4. Усцов Д. К. К вопросу о целесообразности отнесения института выморочного имущества к наследственным правоотношениям: *Юридическая наука и практика на рубеже эпох: уроки прошлого, взгляд в будущее (к 135-летию со дня рождения профессора Юрия Петровича Новицкого)*: сб. тр. XIV Всерос. декабрьских юридических чтений в Костроме. Всероссийская научно-практическая конференция (14–16 декабря 2017 г., г. Кострома) / отв. ред. Г. Г. Бриль, В. В. Груздев. Кострома : Изд-во Костром. гос. ун-та, 2018 С. 300–302.

5. Бориславська М. В. Перехід майна померлої особи у власність публічно-правових утворень. *Університетські наукові записки*. 2020. № 6 (78). С. 184–198. <https://doi.org/10.37491/UNZ.78.17>.
6. Гуменюк К. П. Суб'єкти інституту відумерлості спадщини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 4. С. 177–183. *Національна бібліотека імені В. І. Вернадського НАН України*. URL : <https://bit.ly/3ofT7wH>.
7. Бондаренко-Зелінська Н. Л., Бориславська М. В., Трач О. М. Суб'єкти права на звернення до суду у справах про визнання спадщини відумерлою. *Університетські наукові записки*. 2021. № 2 (80). С. 70–94. <https://doi.org/10.37491/UNZ.80.7>.
8. Печений О. Деякі аспекти визначення часу і місця відкриття спадщини *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2014. № 6 (78). С. 69–74. URL : <https://bit.ly/3433pZM>.
9. Тимченко Л. М. Поняття та значення часу відкриття спадщини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 46–48. URL : <https://bit.ly/3tVzKpS>.
10. Кулик Ю. В. Хто такі коморієнти у спадкових справах? *Адвокат Юлія Василювна*. URL : <https://bit.ly/33MLQNX>.
11. Загальні положення про спадкування. *Міністерство Юстиції України*. URL : <https://bit.ly/3IuNWjW>.
12. Булгаков М. А. Мастер и Маргарита. Театральный роман. Собачье сердце. Томск : Томское книжн. изд-во, 1989. 640 с.
13. Кухарев О. Є. Застосування юридичних фікцій у сфері спадкування. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 1. С. 27–31. URL : <https://bit.ly/3H0AiVn>.
14. Рішення Балаклавського районного суду міста Севастополя від 10.12.2012 р. у справі № 2701/3773/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/33EL3ys>.
15. Рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 04.10.2018 р. у справі № 644/10671/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3qW1ZsN>.
16. Демичев А. А., Исаенкова О. В. Смерть с точки зрения права. *Государство и право*. 2008. № 8. С. 86–89. URL : <https://bit.ly/3KGYZNK>.
17. Анікіна Г. В. Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних зі смертю фізичної особи. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Хмельницький, 2014. 191 арк.
18. Уявна смерть: що таке летаргічний сон. *Рівне вечірне*. 2014. № 14. URL : <https://bit.ly/3AtihN4>.
19. Порядок констатації та діагностичні критерії смерті мозку людини. Затв. наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.11.2020 р. № 2559. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3nTiMuV>.
20. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини. Наказ Міністерства внутрішніх справ та Міністерства охорони здоров'я України, Генеральною прокуратурою від 29.09.2017 р. № 807/1193/279. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3qWBVOi>.
21. Інструкція щодо заповнення та видачі лікарського свідоцтва про смерть (форма № 106/о). Затв. наказом Міністерством охорони здоров'я

- України 08.08.2006 р. № 545. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3nOIEYL>.
22. Інструкція щодо заповнення та видачі фельдшерської довідки про смерть (форма № 106-1/о). Затв. наказом Міністерством охорони здоров'я України 08.08.2006 р. № 545. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3nVTmga>.
  23. Інструкція щодо заповнення і реєстрації лікарського свідоцтва про перинатальну смерть (форма № 106-2/о). Затв. наказом Міністерством охорони здоров'я України 08.08.2006 р. № 545. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3AuYWv6>.
  24. Рішення Кам'янець-Подільського міськрайонного суду від 29.10.2008 р. у справі № 2-о-300. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3KI1gTV>.
  25. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <http://bit.ly/2Wb5nRQ>.
  26. *Марченко В., Мица Ю., Спасибо-Фатеева І.* Склад спадщини. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2010. № 2 (50). URL : <https://bit.ly/3KE9Nr7>.
  27. *Нечаєва К. О.* Суб'єкт прав на відумерлу спадщину. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. Вип. 37(2). С. 32–36. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL : <https://bit.ly/3rOptPQ>.
  28. *Гонгало Р. Ф.* Деякі сучасні аспекти участі держав у розгляді справ щодо спадкування за законом. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2012. Т. 12. С. 321–328. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL : <https://bit.ly/33ZIQxc>.
  29. *Печений О.* Визначення складу спадщини за цивільним законодавством України: окремі проблемні питання. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2019. № 6 (54). С. 21–27. *Національна асоціація адвокатів України*. URL : <https://bit.ly/3KGA7ks>.
  30. Рішення Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 23.05.2019 р. у справі № 320/10224/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3g9PwvN>.
  31. Постанова Львівського апеляційного суду від 25.03.2021 р. у справі № 442/3046/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3AsobxS>.
  32. Рішення Косівського районного суду Івано-Франківської області від 26.07.2021 р. у справі № 347/141/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3nSP9tz>.
  33. *Блинков О. Е.* Общие тенденции развития наследственного права государств-участников Содружества Независимых Государств и Балтии. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2009. 57 с.
  34. *Крушельницька Г.* Проблемні питання переходу права власності на зброю в порядку спадкування. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 13–18. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL : <https://bit.ly/33KFZbG>.
  35. *Антимонов Б. С., Граве К. А.* Советское наследственное право. Москва : Юридическая литература, 1955. 264 с.
  36. *Заїка Ю. О.* Становлення і розвиток спадкового права в Україні. Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 415 арк.
  37. *Лещенко Л. В.* Склад спадщини за цивільним законодавством України. Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. 193 арк.

38. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20.03.2019 р. у справі № 350/67/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3rON6aY>.
39. Постанова Верховного Суду України від 11.12.2013 р. у справі № 6-121цз13 (12.05.2015). *Протокол*. URL : <https://bit.ly/33Ers1j>.
40. *Гражданское право / под ред. П. П. Сергеева, Ю. К. Толстого*. Изд. третье, перераб. и доп. Москва : ПБОЮЛ Л. В. Рожников. 2001. Том 3. 776 с.
41. *Лисицына Е. А.* Наследственная масса как особый имущественный комплекс. *Вестник Южно-Уральского государственного университета*. 2012. № 29. С. 97–98.
42. *Козловська Л. В.* Теоретичні засади здійснення і захисту спадкових прав у цивільному праві України. Дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 458 арк.
43. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори. Закон України від 15.02.1995 р. № 60/95-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3I7fjkb>.
44. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними. Закон України від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3IhaW68>.
45. Про затвердження Порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 р. № 589. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3eYcmRQ>.
46. *Пашков В. М.* Правове забезпечення імплементації законодавства ЄС щодо обігу лікарських засобів. *Медичне право*. 2016. № 2. С. 55–62. URL : <https://bit.ly/33CFFf8>.
47. *Скрипник В.* Речі, обмежені в цивільному обороті, як об'єкти цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 36–40.
48. *Устименко О. А.* Обороздатність тварин як об'єктів цивільних прав. *Право і суспільство*. 2016. № 2 (2). С. 70–74. URL : <https://bit.ly/34S8nJu>.
49. *Розгон О.* Деякі особливості переходу права власності на тварину. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 4 (94). С. 161–171. URL : <https://bit.ly/3Iz4B6B>.
50. *Когут Н.* Прогалини та аномалії в правовому регулюванні спадкових відносин. *Юридична Україна*. 2016. № 1–2. С. 17–27. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України*. URL : <https://bit.ly/3paAbzS>.
51. Про право власності на окремі види майна. Постанова Верховної Ради України від 17.06.1992 р. № 2471–ХІІ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3hhNASH>.
52. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 р. № 622. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3paekn>.

53. Лескова Ю. Г., Малимонова А. С. К вопросу о наследственных правах суррогатных детей по законодательству РФ. *Научный журнал КубГАУ*. 2015. № 111 (07). URL : <https://bit.ly/3HhH1JS>.
54. Пожиткова А. И., Броева Н. О. Эмбрион: наследство или наследник? *Юридические науки: проблемы и перспективы* : IX Межд. науч. конф. (г. Казань, июнь 2020 г.). Казань : Молодой ученый, 2020. 46 с. *Молодой ученый*. URL : <https://bit.ly/3pfDPs1>.
55. Дружинина Ю. Ф. Правовой режим эмбриона in vitro. *Журнал российского права*. 2017. № 12. С. 129–140.
56. Крушельницька Г. Л. Ознаки ембріонів in vitro як особливих об'єктів цивільних прав. *ReOS (Recht der Osteuropäischen Staaten)*. 2021. № 1. С. 59–65. *Universität Göttingen*. URL : <https://bit.ly/33OArNt>.
57. Шабанова А. С. Правовое положение донорского репродуктивного материала. *Вопросы российского и международного права*. 2019. Том 9. № 7 А. С. 82–90.
58. Шелютто М. Л. Дети, зачатые после смерти родителя: установление происхождения и наследственные права. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. 2016. № 4. С. 91–98.
59. Декларация прав ребенка, принятая резолюцией 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20.11.1959 г. *Организация Объединённых Наций*. URL : <https://bit.ly/3v0B4i7>.
60. American convention on human rights «Pact of San Jose, Costa Rica» (B-32). *The Organization of American States*. URL : <https://bit.ly/3vl6XCh>.
61. Печений О. П. Деякі аспекти визначення складу спадщини за цивільним законодавством України. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 1. URL : <https://bit.ly/3BNUyru>.
62. Метеориты. *Violity*. URL : <https://bit.ly/3heRjjn>.
63. Про експертизу зразків метеоритів. *Державний гемологічний центр України*. URL : <https://bit.ly/3t46eCw>.
64. Експертиза та ідентифікація метеоритів. *Лабораторія InConsulting*. URL : <https://bit.ly/3shpm0l>.
65. Образцы метеоритов. *Made in Cosmos*. URL : <https://bit.ly/3vk1WJY>.
66. Meteorytyka. *Facebook*. URL : <https://bit.ly/3haweGW>.
67. Купить метеорит в Україні. *Kamni-Market.com*. URL : <https://bit.ly/3Hi5LSp>.
68. Ювелирные изделия из метеоритов. *Jewel.ru*. URL : <https://bit.ly/3VPbcqD>.
69. Лунное посольство в Киеве. *Tvoi.kiev.ua*. URL : <https://bit.ly/3HceyFv>.
70. Огородов Д. Луна в подарок. Возможно? *Мудрый юрист*. URL : <https://bit.ly/3LYf90W>.
71. Украинцы могут купить себе часть Луны. Как устроен этот бизнес. *ЛПА. Tech*. URL : <https://bit.ly/3vkR4eU>.
72. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27.01.1967 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3hnhULq>.
73. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах від 18.12.1979 р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3pmn929>.
74. Соглашение о деятельности государств на Луне и других небесных телах. Принято резолюцией 34/68 Генеральной Ассамблеи ООН от 05.12.1979 г. *The United Nations*. URL : <https://bit.ly/35ynckw>.

75. *Киченина В. С.* К вопросу о правовом режиме космического пространства и небесных тел как категории res extra commercium. *Вопросы российского и международного права.* 2019. Том 9. № 4А. С. 177–182.
76. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21.12.2016 р. у справі № 307/1044/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://bit.ly/3HrUe3B>.
77. *Мельников Р. В.* Наследственное имущество. *Юридическое агентство «DF».* URL : <https://bit.ly/33TZ5Mw>.
78. Про судову практику у справах за позовами про захист права приватної власності. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.1995 р. № 20. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://bit.ly/3pnu0Z9>.
79. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 20.01.2021 р. у справі № 644/3546/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://bit.ly/3ItpYGm>.
80. Рішення Комінтернівського районного суду Одеської області від 15.03.2018 р. у справі № 504/878/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://bit.ly/3IrcrXC>.
81. Рішення Автозаводського районного суду м. Кременчука від 12.11.2020 р. у справі № 524/5419/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://bit.ly/3M1AoPw>.
82. Рішення Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 22.02.2021 р. у справі № 183/2443/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://bit.ly/3pkUtqi>.
83. Постанова Харківського апеляційного суду від 03.12.2019 р. у справі № 644/3538/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://bit.ly/3vqjpr>.
84. Постанова Харківського апеляційного суду від 23.03.2021 р. у справі № 644/6443/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://bit.ly/3sm0Ewg>.
85. *Гуменюк К. П.* Характеристика інституту відумерлості спадщини. *Форум права.* 2017. № 5. С. 106–111. <http://doi.org/10.5281/zenodo.1193970>.
86. Про затвердження Положення про Спадковий реєстр. Наказ Міністерства юстиції України від 07.07.2011 р. № 1810/5. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://bit.ly/36y8Xwn>.
87. Щодо порядку отримання інформації зі Спадкового реєстру органами місцевого самоврядування для визнання спадщини відумерлою. Лист-роз'яснення Міністерства юстиції України від 13.08.2018 р. № 9053/8.3.1/32-18. *Міністерство юстиції України.* URL : <https://bit.ly/3BAVhux>.
88. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2007 р. № 1064. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://bit.ly/3nNp3an>.
89. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні. Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 р. № 52/5. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <https://bit.ly/35dlftR>.
90. Постанова Київського апеляційного суду від 20.02.2020 р. у справі № 362/1939/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень.* URL : <https://bit.ly/3hn77R6>.

91. Рішення Орджонікідзевського районного суду міста Харкова від 10.04.2019 р. у справі № 644/3546/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3ItpYGm>.
92. Постанова Херсонського апеляційного суду від 19.12.2019 р. у справі № 2-о-19/2009. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/35hiOGy>.
93. Про державну реєстрацію актів цивільного стану. Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/2MQL6OX>.
94. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус. Закон України від 20.11.2012 р. № 5492-V. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3HohGhq>.
95. Про затвердження Правил реєстрації місця проживання та Порядку передачі органами реєстрації інформації до Єдиного державного демографічного реєстру. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2016 р. № 207. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://bit.ly/3pGFcR1>.
96. Постанова Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 24.05.2021 р. у справі № 671/22/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3BSFetI>.
97. Рішення Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 21.07.2017 р. у справі № 279/1934/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3JPruCS>.
98. Рішення Теплицького районного суду Вінницької області від 20.10.2020 р. у справі № 2 144/492/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/35vMuQ0>.
99. Рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 03.10.2018 р. у справі № 642/900/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3HoKmaa>.
100. Постанова Дніпропетровського апеляційного суду від 20.05.2020 р. у справі № 201/13987/14-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3IqauCV>.
101. Постанова ВС у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 06.05.2020 р. у справі № 760/3112/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3M87bCo>.
102. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 07.05.2018 р. у справі № 225/1297/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/35tDP0A>.
103. Постанова Верховного Суду від 25.03.2020 р. у справі № 409/59/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/35dCZp1>.
104. Рішення Сторожинецького районного суду Чернівецької області від 09.10.2020 р. у справі № 723/3750/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3hkZavV>.
105. Рішення Гоцанського районного суду Рівненської області від 26.08.2014 р. у справі № 557/1041/14-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/3smgWoH>.
106. Рішення Великобагачанського районного суду Полтавської області від 12.05.2011 р. у справі № 2-0-4/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL : <https://bit.ly/35arTRD>.

107.Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 23.12.2019 р. у справі № 175/423/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <https://bit.ly/3spigrd>.

Надійшла до редакції 12.04.2021

Nadiia BONDARENKO-ZELINSKA,
Maryna BORYSLAVSKA,
Oksana TRACH

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Prerequisites for the Emergence of Procedural Legal Relations on the Recognition of Inheritance as Fictitious

The purpose of the article is to study the prerequisites for the emergence of civil procedural legal relations in cases of recognition of heritage as fictitious and to develop recommendations for improving their legal regulation. For the emergence of procedural legal relations regarding the acquisition by property of the status of a fancy inheritance, along with the subject of the right to appeal to the court, it is necessary to have a number of legal facts, in particular: the discovery of the inheritance, the presence of the inheritance and the absence of the fact of its inheritance. The imperfection of the current procedure for determining the moment of discovery of inheritance, which coincides with the day of the onset of the corresponding event (primarily death) is justified. It has been established that in some cases not only the day of the death of the person, but also the hour and minute of such an event is important. In hereditary cases, the accuracy of determining the hour and minute of death primarily depends on the amount of hereditary property, which can ultimately be recognized as fictitious. It is proposed to amend the Civil Code of Ukraine on the possibility of calculating terms in civil legal relations by hours and minutes. It has been established that the presence of inheritance is another prerequisite for the emergence of procedural legal relations regarding the recognition of it as fictitious. Particular attention is paid to the study of individual rights and obligations, as well as the question of which of them may be part of the inheritance. Attention is focused on the imperfection of the legal regulation of this issue. First of all, this applies to the rights to firearms, medicines, animals, genetic materials of the testator and embryos subjected to cryoprotection, rights from transactions whose subject matter is astronomical objects, etc. The conclusion is based on the idea that if the privatization of housing is underperformed during the life of the testator, if there are conditions for recognition of the inheritance as fictitious, such completion of such privatization is not carried out, since the indicated property is usually already in communal ownership. Proposals have been developed to take measures to identify heirs, it is recommended to make greater use of the possibilities of various registries (in particular, the Unified State Demographic Register). It is recommended that local governments and other applicants in cases of recognition of inheritance as a fictitious right to receive free of charge from the Unified State Demographic Register the information necessary to establish and search for heirs.

Keywords: *inheritance, testator, heir, fictitious inheritance, applicant, territorial community, local self-government body, recognition of inheritance as fictitious, opening of inheritance, time of inheritance opening, hereditary asset, hereditary liability, state register, commorients, civil procedural legal relations.*